

ПРОГРАМА
навчального курсу «Моя Черкащина» для учнів 7–11 класів
закладів загальної середньої освіти Черкаської області

Автори-укладачі:

Мельниченко Василь, голова Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, науковий керівник проєкту (за згодою).

Боровець Любов, методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», координатор проєкту.

Горай Андрій, директор та вчитель історії Черкаської загальноосвітньої школа І–ІІІ ступенів № 6 Черкаської міської ради

Завіновська Ірина, вчитель історії та правознавства Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради

Завалко Тетяна, директор та вчитель історії Червонослобідського закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів № 2 Червонослобідської сільської ради

Компанієць Олексій, вчитель історії Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради

Лазоренко Людмила, вчитель історії Черкаської спеціалізованої школа № 27 І–ІІІ ступенів імені М. К. Путька Черкаської міської ради

Перевізник Ігор, вчитель історії Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради

Самохотов Анатолій, директор та вчитель історії Червонослобідського закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів № 1 Червонослобідської сільської ради

Стецюк Андрій, вчитель історії Черкаської гімназії №9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради

Силенко Валерій, вчитель історії Першої міської гімназії Черкаської міської ради

Товстолит Тетяна, вчитель історії Черкаської спеціалізованої школа І–ІІІ ступенів № 33 ім. В. Симоненка Черкаської міської ради.

Рецензенти:

Чепурна Н.М., ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», керівник проєкту.

Назаренко Г.А., проректор з науково-методичної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», науковий експерт.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, схвалена розпорядженням КМУ України від 09 жовтня 2020 року № 1233-р, відповідний наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти» спрямовують зусилля освітян нашої держави на удосконалення та розвиток цілісної системи національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) і загальнолюдських цінностей, принципів любові і гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення, готовність до захисту державної незалежності та територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов'язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній.

В умовах російсько-української війни та післявоєнної розбудови нашої країни особливого значення набуває формування національно свідомої особистості, готової до активної участі у житті держави та захисту її суверенітету і територіальної цілісності. У цьому контексті дієвим пізнавально-виховним засобом виступає шкільна історична освіта та її важливий компонент – вивчення історії рідного краю, всебічне пізнання своєї малої батьківщини, її минулого й сучасного як складової частини історії України.

Навчальний курс «Моя Черкащина» (історія рідного краю з найдавніших часів до сьогодення) розроблений з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти до громадянської та історичної освітньої галузі, положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та спрямований на висвітлення сучасного погляду на історію рідного краю в контексті ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування готовності до захисту України, шанобливого ставлення до героїв боротьби Українського народу за незалежність нашої держави.

Метою навчального курсу є формування в учнів/учениць цілісного уявлення про минуле і сучасне Черкащини, де відбувалося багато ключових подій історії України, про видатних уродженців краю, які жили, боролися і творили на благо українського народу, про тих, хто сьогодні мужньо захищає суверенітет і територіальну цілісність нашої держави у російсько-українській війні.

Визначена мета конкретизується у таких **завданнях навчального курсу**:

- поглиблення інтересу до історичного краєзнавства як сфери знань і навчального предмета, розвиток здібностей і умінь, необхідних для дослідницько-пошукової роботи з вивчення проблем місцевої історії у контексті історії України;

- набуття системних знань про події та явища в історії Черкащини, життєписи видатних земляків з позицій досвіду українського державотворення, утвердження єдності українського народу та захисту своєї держави;
- розвиток історичного, критичного і творчого мислення, здатності визначати роль і місце регіональної історії у розумінні загального ходу історичного процесу та сучасних викликів;
- долучення до духовних і культурних надбань рідного краю, збереження та примноження історико-культурних традицій українського народу;
- сприяння становленню національно-патріотичної свідомості і самосвідомості на основі пошани до державної символіки України, національних та загальнолюдських цінностей, реалізація принципів національної самобутності Українського народу, його консолідації навколо спільного майбутнього, національної державності Українського народу, захисту незалежності, територіальної цілісності України та формування спільних ціннісних орієнтирів через дієву участь у процесі розбудови Української держави.

У процесі викладання курсу у здобувачів загальної середньої освіти формуватимуться на відповідному віковому рівні такі **ключові компетентності**:

1. *Вільне володіння державною мовою* – розуміння написаних українською мовою джерел інформації, термінології освітньої галузі, застосування в усній і письмовій формі висловлювань.

2. *Здатність спілкуватися рідною* (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами – розуміти окремі вислови іноземними мовами, для розширення кола спілкування та отримання необхідної інформації

3. *Математична компетентність* – вміння оперувати цифровими даними для розуміння історичного минулого України та історії рідного краю.

4. *Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій* – вміння характеризувати взаємодію людини та довкілля в різні історичні періоди, виявляти інтерес до наукових та технологічних досягнень і здобутків в різні історичні періоди історії України та в історії Черкащини.

5. *Інноваційність* – здатність оцінювати переваги та ризики нових ідей, вміння наводити історичні приклади впливу інновацій на повсякденне та суспільне життя українського народу та жителів рідного краю. Приділяти увагу методології переходу від предметоцентризму до дитиноцентризму.

6. *Екологічна компетентність* – розуміння характеру впливу людини на довкілля, усвідомлення важливості захисту рідної природи.

7. *Інформаційно-комунікаційна компетентність* – використання цифрових технологій у роботі з історичною інформацією, створення візуальних, мультимедійних проєктів та повідомлень, критичне оцінювання інформації з різних джерел, вміння протистояти недостовірній інформації.

8. *Навчання впродовж життя* – визначення особистих цілей в навчальному процесі, розуміння значення освіти для людини та суспільства, готовність до самоосвіти та взаємонавчання.

9. *Громадянські та соціальні компетентності* – сформованість громадянської позиції, вміння співпрацювати з іншими особами під час освітнього процесу, працювати в групі, генерувати різноманітні ідеї, критично оцінювати різні факти, формулювати власні погляди і переконання.

10. *Культурна компетентність* – здатність характеризувати різні напрямки розвитку культури, ідентифікувати різні культури, їх цінності, традиції та їх вплив на формування особистості.

11. *Підприємливість і фінансова грамотність* – готовність використовувати історичний досвід певних змін у суспільстві для прийняття рішень у власному житті та житті спільноти, здатність розуміти, який вплив мала економка і фінанси на розвиток рідного краю та українського суспільства.

Під час вивчення курсу «Моя Черкащина» увага акцентується на формуванні системи **предметних компетентностей** відповідно до специфіки змісту курсу. До складників такої системи належать:

1. *Хронологічна компетентність* – здатність учня/учениці орієнтуватися в історичному часі, з'ясовувати причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей, що відбувалися на землях сучасної Черкащини у конкретному хронологічному періоді, розглядати їх у контексті історії України.

2. *Просторова компетентність* – вміння учня/учениці орієнтуватися у соціально-історичному просторі, виявляти взаємозалежність життя, господарської діяльності, культури населення краю та навколишнього природного середовища.

3. *Інформаційно-мовленнєва компетентність* – вміння учня/учениці працювати з джерелами історичної інформації; користуватися довідковою літературою, Інтернетом та іншими джерелами для самостійного пошуку інформації про історію і сучасність краю; аргументовано спростовувати необ'єктивну та недостовірну інформацію.

4. *Логічна компетентність* – здатність учня/учениці виявляти взаємозв'язок та взаємовплив історичних подій, явищ, процесів, постатей, що відбувалися у різний час на Черкащині; розуміння множинності трактувань минулого і сучасного краю та зіставлення їхніх інтерпретацій.

5. *Аксіологічна компетентність* – вміння учня/учениці на основі порівняльного аналізу з позицій загальнолюдських та національних цінностей оцінювати факти і діяльність людей, визначати власну думку щодо актуальних проблем історії.

Структура програми та організація навчання. Історію рідного краю у програмі представлено *п'ятьма розділами* для кожного класу окремо. Вони передбачають вивчення конкретних подій, явищ та історичних постатей унікального історичного регіону України – Черкащини і складають хронологічно послідовну систему опанування курсу:

Розділ I (7 клас) – «Історія Черкащини з найдавніших часів до XVI ст.»

Розділ II (8 клас) – «Землі Черкащини в XVI–XVIII ст.»

Розділ III (9 клас) – «Довге дев'ятнадцяте століття»: Черкащина кінця XVIII – початку XX ст.»

Розділ IV (10 клас) – «Наш край у 1914–1945 рр.»

Розділ V (11 клас) – «Історія Черкащини від 1945 р. до сьогодення».

Розділи програми у розрізі 7–11 класів викладено у формі таблиць, які складаються з трьох частин. У першій частині – *очікувані результати вивчення* кожної теми відповідно до вимог Державного стандарту та Критеріїв оцінювання діяльності учнів. Друга частина містить сформульовані на основі проблемно-хронологічного принципу *основні положення пропонованого змісту навчального курсу*. У третій частині репрезентовано *орієнтовні види навчальної діяльності* при вивченні курсу (навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна та ін.).

Зміст кожного розділу програми містить перелік основних історичних сюжетів періоду, що вивчається, умовно розділених на окремі теми. Зміст навчального матеріалу органічно пов'язується з опануванням курсу історії України і розглядається як важлива складова національно-патріотичного виховання. Увага акцентується на підвищенні рівня знань про видатні особистості українського державотворення, борців за незалежність України, піднесенні ролі громадянина в суспільно-політичному житті держави та становленні його як одного із ключових суб'єктів утвердження національно-патріотичних цінностей.

Програма не обмежує творчості вчителів, які мають можливість самостійно визначати назву теми та перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу у конкретному класі. До кожної теми подано орієнтовні види навчальної діяльності, що не виключає застосування інших.

Вивчення кожного розділу навчального курсу «Моя Черкащина» у розрізі класів розпочинається зі *вступу*. На першому уроці вчитель наголошує на суспільній значимості вивчення історії рідного краю – Черкащини та її нерозривного зв'язку з історією України. Формулюється предмет і завдання вивчення курсу впродовж навчального року, дається оглядова характеристика тем.

Завершується навчальний рік *підсумковим уроком*, під час якого робляться прикінцеві висновки щодо засвоєного матеріалу із передбаченого програмою хронологічного відрізка історії Черкащини. Увага акцентується на розгляді подій і явищ регіональної історії у контексті історії України. При цьому також вбачається доцільним вивчення сторінок минулої історії своїх населених пунктів, об'єднаних територіальних громад, районів.

Під час занять пропонується застосовувати різні види навчальної діяльності, зокрема: *навчально-пізнавальну* (робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього, систематизація історико-культурних пам'яток рідного краю, укладання пізнавальних загадок про минуле Черкащини тощо),

дослідницько-пошукову (дослідження археологічних пам'яток Черкащини, часова та просторова локалізація пам'яток історії; позначення на карті місць історичних подій, народження відомих людей краю тощо), *творчо-проектну* (віртуальні екскурсії, створення фотогалереї, укладання туристичного маршруту Черкащиною тощо), *дискусійну* (розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті/медіатексті, вправи з оцінювання достовірності фактів, відкриті дискусії, інтерактивні форми роботи «Міф чи реальність», «Займи позицію» тощо), *моделювання* (модельне дослідження щодо відображення об'єктів і явищ у вигляді схем, креслень, графіків, макетів, ситуацій; інтерактивні вправи «Моделювання ситуації», «Оживи світлину» тощо).

У кожному класі на вивчення розділу курсу відводиться **35 годин на один навчальний рік**. У межах загальної річної кількості годин вчитель може самостійно планувати обсяг часу для роботи над темами, не порушуючи при цьому повноти завдань, визначених очікуваними результатами навчання і змістом навчально-пізнавальної діяльності.

Для підвищення ефективності навчання рекомендується синхронізувати вивчення історії рідного краю та історії України у 7–11 класах. Запропонований до програми *список рекомендованої літератури* допоможе вчителям та учням засвоїти відповідну тематику програми, краще підготуватись до проведення дискусій, круглих столів, наукових конференцій та інших форм краєзнавчої роботи.

Для використання у практичній роботі з організації навчання для учителів підготовлено **навчально-методичний посібник «Моя Черкащина»**, у якому вміщено методичні рекомендації щодо вивчення історії рідного краю у закладах загальної середньої освіти. Відповідно до програми у посібнику системно подається матеріал з історії Черкащини від найдавніших часів до сучасності.

У *додатках* до посібника вміщено список рекомендованої літератури та електронних ресурсів, хронологічна таблиця основних дат в історії краю та перелік історико-культурних пам'яток Черкащини.

Тематичний розподіл навчального змісту

Клас	Розділи курсу
Розділ I (7 клас)	Історія Черкащини з найдавніших часів до XVI ст.
Розділ II (8 клас)	Землі Черкащини в XVI–XVIII ст.
Розділ III (9 клас)	«Довге дев'ятнадцяте століття»: Черкащина кінця XVIII – початку XX ст.
Розділ IV (10 клас)	Наш край у 1914–1945 рр.
Розділ V (11 клас)	Історія Черкащини від 1945 р. до сьогодення

ПРОГРАМА

7 клас

Курс «Історія Черкащини з найдавніших часів до XVI ст.» (35 год.)

Структура курсу
Вступ до курсу
Тема 1. Життя людей на землях краю у первісні часи
Тема 2. Перші землероби. Часи Трипільської культури
Тема 3. Скіфсько-сарматський період
Тема 4. Землі Черкащини – ядро формування східного слов'янства
Тема 5. Доба Русі-України (X–XIII ст.)
Тема 6. У складі Великого князівства Литовського (середина XIV – початок XVI ст.)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ до курсу «Історія Черкащини з найдавніших часів до XVI ст.» (2 год.)		
Знання: пізнавально-виховне значення вивчення історії рідного краю; поняття «край», «рідний край», «мала батьківщина», «Черкащина», «Черкаська область», «краєзнавство». Уміння: • характеризує Черкащину як складову частину України зі своїми історико-культурними та господарськими традиціями; • обґрунтовує роль і місце регіону у давній і середньовічній історії України; • визначає основні тенденції суспільного та господарського розвитку	Суспільна значимість курсу з вивчення історії рідного краю – Черкащини та її місця в історії України. Утворення Черкаської області – важливого економічного і культурного регіону України – малої батьківщини нинішніх поколінь черкащан. Предмет курсу «Моя Черкащина», його хронологічні межі та зміст. Взаємозв'язок курсу з іншими предметами, що вивчаються в школі.	• Створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org гра «Склади пазл: Черкаська область»; • робота з навчальним текстом з використанням платформи Menti.com (на розсуд учителя); • рольова гра «Подорожуй Черкащиною»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.

земель краю в контексті історії України; • виокремлює характерні особливості життя населення трипільської культури та людності наступних періодів; • уміє робити узагальнюючі висновки щодо ролі земель краю в державотворчих процесах Русі-України та литовської доби. Ставлення: • висловлює власні судження щодо різних аспектів історії краю періоду, що вивчається; • розуміє і характеризує найбільш характерні особливості історії Черкащини давнього часу і раннього середньовіччя.	Стародавня доба в історії краю. Найдавніші поселення людей. Трипільська культура. Скіфсько-сарматський період. Давньослов'янське населення краю. Господарське та суспільне життя краю в VI–XI ст. Землі Черкащини у добу Русі-України та їх роль на південному порубіжжі давньоруської держави. Літописні міста як господарські, культурно-освітні та релігійні осередки. У складі Великого князівства Литовського (середина XIV – початок XVI ст.). Черкаське і Канівське староства. Зародження та становлення козацтва.	
Тема 1. Життя людей на землях краю у найдавніші часи (4 год.)		
Знання: <i>назви та місце розташування</i> відомих найдавніших поселень людей на території сучасної Черкащини; <i>поняття</i> «археологічна культура», «стоянка первісних людей». Уміння: • знає хронологічні й територіальні межі появи давніх людей на території	Найдавніші поселення людей на території Черкащини (Лип'янка, Нечаєво). Межиріцька стоянка мисливців на мамонтів, облаштування житла. Полювання та мисливське спорядження. Післяльодовикові природно-кліматичні	• Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою ланцюжка питань Квінтіліана; • робота з картою «Найдавніші поселення людей на території Черкащини» та практична робота за ілюстраціями Межиріцької стоянки

сучасної Черкащини та місця їх стоянок; • використовує історичні джерела для аналізу подій історії краю стародавньої доби; • виявляє природно-географічні чинники, що впливали на заняття, господарство, соціальний устрій людей; • розуміє значення для людей впровадження землеробства і скотарства, початок обробки металів, виникнення ремесел. • розрізняє форми релігійних вірувань в первісні часи. Ставлення: • на прикладі Черкащини формулює та висловлює власні судження щодо впливу діяльності людини на довкілля, її взаємодії з природою; виявляє інтерес до історії свого краю та розуміє його важливість.	умови на території краю та їх вплив на вибір людьми місця поселення і їх повсякденне життя та побут. Пошук нових форм організації полювання та удосконалення мисливського спорядження. Давнє населення краю, місця його розселення та господарська діяльність в епоху неоліту та енеоліту. Зародження відтворюючого господарства. Формування та розвиток світоглядних уявлень найдавнішого населення краю. Схематичні статуетки жінок, прикраси, орнамент. Доба «неолітичної революції» на землях краю. Поселення (стоянки) цього періоду у різних частинах сучасної Черкащини. Контакти з представниками інших археологічних культур.	мисливців на мамонтів; • відкрита дискусія «Теорії походження людини»; • проєкт-порівняння «Знаряддя праці первісної людини епохи неоліту та енеоліту». • створення пригодницьких оповідок (storytelling) з життя первісної людини; • укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; • створення спільної презентації «Світогляд давніх людей». • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita
Тема 2. Перші землероби. Часи Трипільської культури (5 год.)		
Знання: <i>періодизація</i> курсу, датування подій; <i>зміст понять</i> «пізній палеоліт», «неолітична революція».	Доба «неолітичної революції» на землях краю. Поселення (стоянки) цього періоду у різних частинах сучасної Черкащини.	• Робота з картою «Пам'ятки культури на території Черкащини»; • відкрита

Уміння: • знає хронологічні й територіальні межі появи давніх людей на території сучасної Черкащини та місця їх стоянок; • використовує історичні джерела для аналізу подій історії краю стародавньої доби; • виявляє природно-географічні чинники, що впливали на заняття, господарство, соціальний устрій первісних людей; • виокремлює природні, економічні, соціальні та культурні зміни, що відбулися в житті людей у первісні часи; • розуміє значення для первісних людей впровадження землеробства і скотарства, початок обробки металів, виникнення ремесел. • розрізняє форми релігійних вірувань в первісні часи. Ставлення: • на прикладі Черкащини формулює та висловлює власні судження щодо впливу діяльності людини на довкілля, її взаємодії з природою; • виявляє інтерес до історії свого краю та розуміє його важливість.	Етнокультурні контакти з представниками інших археологічних культур. Поширення гончарства. Спосіб виготовлення та поширення керамічних виробів. Утвердження відтворюючого господарства. Скотарство і початкові форми землеробства. Знаряддя праці. Поява та розселення трипільських племен на території краю. Місця перших поселень трипільців. Основні галузі господарства трипільців – землеробство, тваринництво, гончарство. Організація праці та знаряддя. Будівельна справа у трипільців. Особливості спорудження жител, планування та забудова поселень. Протоміста. Формування світоглядних уявлень трипільців. Обожнення сил природи, Культурної плодючості. Статуетки, прикраси, орнамент. Місця відправлення культів.	дискусія «Трипільці це українці?»; • створення віртуальної екскурсії «Хто такі трипільці?»; • укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; • створення спільної презентації «Духовний світ трипільців»; • створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org; • створення проекту: «Орнаментальна магія Трипілья»; • створення проекту: «Сім чудес трипільської культури»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
---	---	---

	Доба бронзи. Розвиток металообробки. Суботівське городище.	
Тема 3. Скіфсько-сарматський період (5 год.)		
Знання: хронологічні межі археологічних культур, появи скіфів, сарматів; зміст понять «автохтонне населення», «скіфи», «сармати», «змієві вали», «городища». Уміння: - знає місця розселення чорноліської та білогрудівської археологічних культур на території Черкащини; - знає особливості господарства та побуту населення цих культур; - досліджує вплив скіфської культури та її взаємодію з місцевим населенням; - виявляє чинники, що сприяли формуванню скіфських городищ та аналізує господарську діяльність їх населення. Ставлення: - має власні судження щодо різних аспектів історії краю скіфсько-сарматського періоду; - виокремлює найбільш характерні особливості історії Черкащини зазначеного періоду.	Чорноліська та білогрудівська археологічні культури на землях краю. Особливості господарства та побуту населення. Поширення впливу скіфської культури та взаємовідносини скіфів з автохтонними (місцевими) землеробськими племенами. «Змієві вали». Городища скіфів-орачів у Потясминні, Пороссі та Посуллі, господарська діяльність їх жителів. Землеробство. Торговельні зв'язки скіфів-орачів з грецькими містами-колоніями. Географія торгівлі. Скіфські поховання на території Черкащини та їх дослідження. Великий Рижанівський курган та інші пам'ятки. Поява сарматів. Кургани з їх похованнями. Археологічні знахідки.	- Робота з візуальним рядом (ілюстрації історичних джерел, пов'язаних з скіфсько-сарматським періодом історії України); - проект-порівняння «Чорноліська та білогрудівська археологічні культури»; - укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; - створення спільної презентації «Скіфські городища на території Черкащини»; - створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org; - творчий проєкт фотогалерея «Великий Рижанівський курган»; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 4. Землі Черкащини – ядро формування східного слов'янства (5 год.)		

Знання: хронологічні межі формування давньослов'янського населення; географія поселень зарубинецької та черняхівської археологічних культур; зміст понять «анти», «склавини», «венеди», «капище», «бортництво». Уміння: - знає особливості зарубинецької і черняхівської археологічних культур; - обґрунтовує взаємозв'язок господарської діяльності населення і природно-географічних умов; - визначає оборонну роль подніпровських земель краю на шляху кочівників; Ставлення: - пояснює еволюцію господарства та виникнення поселень-городищ; - висловлює свої судження щодо формування племінних союзів на землях східних слов'ян.	Передумови давньослов'янського періоду. Населення зарубинецької та черняхівської археологічних культур, географія їх поселень. Особливості суспільно-господарського життя давньослов'янського населення краю VI–IX ст. Впровадження орного землеробства. Застосування більш досконалих знарядь праці. Житло, підсобні споруди. Пастирське та інші укріплені поселення-городища як ремісничо-торговельні центри. Пам'ятки ювелірного мистецтва та гончарні вироби. Торговельні зв'язки населення краю з античним світом. Експорт та імпорт товарів. Світоглядні уявлення населення. Язичницькі вірування, обожнення сил природи. Віра у потойбічне життя. Пеньківська культура. Мартинівський,	- Робота з візуальним рядом (ілюстрації історичних джерел, пов'язаних з життям східнослов'янського населення краю VI–IX ст.); - робота з картою «Черкащина на історико-географічній (етнографічній) карті України». - проект-порівняння «Зарубинецька та черняхівська археологічні культури»; - укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; - створення спільної презентації «Землі Черкащини – ядро формування східного слов'янства»; - створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org, Classtime, Vseosvita тощо; - творчий проєкт фотогалерея «Пам'ятки ювелірного мистецтва східнослов'янського населення краю VI–IX ст.»; - створення
--	--	--

	Вільхівчицький та інші скарби.	онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 5. Доба Русі-України (X–XIII ст.) (6 год.)		
Знання: дати основних подій періоду, що вивчається; географія літописних міст на території краю; зміст понять «племінний союз», «порубіжні території», «літописні міста», «оборонні лінії», «буферна зона», «Середнє Подніпров'я». Уміння: • визначає роль земель сучасної Черкащини як порубіжних територій Русі-України на межі з кочівниками; • локалізує на карті літописні міста та обґрунтовує їх значення як осередків господарського та культурно-релігійного життя; • аналізує стан ремісничого виробництва та географію торгівлі земель краю; • характеризує релігійно-культурне життя краю, місце у ньому Зарубського монастиря та Успенського собору. Ставлення: • формулює та висловлює власні судження щодо місця Середнього Подніпров'я в історії Русі-України;	Роль подніпровських земель на південному порубіжжі давньоруської держави. Конфронтація і взаємодія із сусідами. Особливості розвитку західної частини краю. Міста краю у політичному, соціально-економічному та культурному житті Русі-України. Канів як культурно-релігійний центр. Успенський собор. Літописні міста Родень, Корсунь, Римів, Воїнь та їх оборонне, адміністративно-економічне та культурно-релігійне значення. Міське ремесло (виготовлення посуду, предметів побуту, зброї та ювелірних прикрас). Географія та асортимент торгівлі. Зарубський монастир – релігійно-культурний та освітній осередок давньоруської держави. Клим Смолятич.	• Робота з картою «Черкащина на історико-географічній (етнографічній) карті України»; • відкрита дискусія «Теорії походження та значення назви «Русь» і «Русь-Україна»; • створення ментальної/інтелект-мapi щодо розвитку та ролі міст краю у житті Русі-України; • створення спільної презентації «Величний Канів»; • створення інтерактивної карти ключових міст Черкащини доби Русі-України (X–XIII ст.) використовуючи освітню платформу LearningApps.org; • створення фотоколажу або віртуальної екскурсії «Зарубський монастир – осередок культури давньоруської держави»; • робота з картою «Монгольська навала на Русь-Україну: погляд з Черкащини»; • створення

дає оцінку подіям, що відбувалися у цей період на території краю.	Спорудження та значення оборонних ліній по Сулі і Росі. Монгольська навала та завдані нею спустошення краю. Землі краю у золотоординські часи.	інтерактивних завдань на платформі Classtime, Vseosvita тощо.
Тема 6. У складі Великого князівства Литовського (середина XIV – початок XVI ст.) (6 год.)		
Знання: <i>час входження земель краю до складу Великого князівства Литовського;</i> <i>дати основних подій періоду;</i> <i>територію Черкаського і Канівського староств.</i> <i>зміст понять «староство» (повіт), «уходництво», «козацтво», «січ», «сейм», «воєводство», «волесть», «люстрація».</i> Уміння: - розпізнає на карті розташування території Черкаського староства, маршрути козацьких походів та набігів кримських татар; - визначає роль подніпровських земель краю як ядра зародження українського козацтва; - обґрунтовує роль козацтва як виразника та захисника інтересів українського народу; Ставлення: - формулює і висловлює власне бачення процесу	Утвердження влади Литви на землях Черкащини. Адміністративно-територіальний устрій, господарське життя краю. Черкаси – центр староства та важливий оборонний пункт. Відсіч грабіжницьким набігам. Роль Черкас і Канева у формуванні українського козацтва як виразника та захисника інтересів українського народу. Черкаський замок. Остафій Дашкевич, Дмитро Вишневецький (Байда) та інші черкаські старости. Їх участь у державному житті та обороні порубіжних земель. Господарство краю. Землеробство та форми землеволодіння. Уходницькі промисли.	- Відкрита дискусія «Теорії походження українського козацтва»; - робота з картою «Землі Черкащини доби Великого князівства Литовського та сусідніх держав (середина XIV – початок XVI ст.)»; - створення фотоколлажу або віртуальної екскурсії – «Черкаський замок -форпост українського козацтва»; - робота з картою «Кримсько-татарські набіги на землі Черкащини»; - створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org, Classtime, Vseosvita тощо; - спільна презентація на тему: «Історичні портрети Остафія Дашкевича та

зародження козацтва на землях краю; • розуміє становище земель краю у складі Литовської держави.	Залюднення західної частини краю у XVI ст.	Дмитра Вишневецького»; • укладання пізнавальних загадок (хмаринки слів, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; • написання оповідок, есе (storytelling) з історії Черкащини литовських часів; • створення на платформі Padlet Топ цікавих фактів про українських козаків (онлайн голосування); • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita
Підсумковий урок. Історія Черкащини як складова історії України. Розвиток регіональних історій: історія міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади (2 год.)		

8 КЛАС
Курс «Землі Черкащини в XVI–XVIII ст.» (35 год.)

Структура курсу
Вступ
Тема 1. Землі краю в XVI – першій половині XVII ст.
Тема 2. Черкащина в епіцентрі Козацької революції середини XVII ст.
Тема 3. Край у період загострення внутрішніх протиріч і Руїни
Тема 4. Черкащина у XVIII ст.
Тема 5. Особливості культурного розвитку краю

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ до курсу «Землі Черкащини в XVI–XVIII ст.» (1 год.)		
Знання:	Становище населення краю після Люблінської унії 1569 р. Посилення соціального гніту	• Робота з картою «Черкащина на історико-географічній

основні дати та події періоду, що вивчатиметься; особливості адміністративно-територіального устрою на землях краю; зміст понять «гетьман», «реєстрове козацтво», «полковий устрій», «магнати», «шляхта», «Українська козацька держава», «Руїна», «гайдамаччина», «Коліївщина». Уміння: - розкриває події минулого Черкащини як складову історії України; - аналізує важливі суспільно-політичні, економічні та культурні події минувшини краю; - самостійно досліджує історію рідного краю. Ставлення: - має власні судження щодо різних аспектів історії краю періоду, що вивчається; - виокремлює найбільш характерні особливості історії Черкащини XVI–XVIII ст.; - розуміє значення цього періоду для розвитку державотворчих процесів в Україні.	та національно-релігійних утисків українського населення. Селянсько-козацькі повстання. Черкащина в часи Козацької революції середини XVII ст. Богдан Хмельницький – творець Української козацької держави. Соратники гетьмана України. Згасання визвольної боротьби. Господарський занепад та демографічні втрати на землях Черкащини у добу Руїни. Залюднення та відродження краю. Соціально-економічні процеси. Адміністративно-територіальний устрій на землях Черкащини у XVIII ст. Загострення соціальних проблем і виступі селянства. Гайдамаччина та інші суспільно-політичні рухи. Господарство (сільське господарство, ремесла, промисли і торгівля), культурно-освітнє, релігійне та повсякденне життя населення краю. Магдебурзьке право в містах Черкащини.	(етнографічній) карті України» та практична робота з картою; - гра «Упізнай героя», «Історичні портрети відомих особистостей Черкащини XVI–XVIII ст.»; - пошук і огляд навчальної, довідкової та наукової літератури з курсу; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
---	---	--

Тема 1. Землі краю в XVI – першій половині XVII ст. (6 год.)		
Знання: хронологічні і територіальні межі зародження козацтва на землях Черкащини; <i>дати</i>, пов'язані селянсько-козацькими повстаннями кінця XVI – 20–30-х років XVII ст.; <i>зміст понять</i> «ординація», «реєстр», «полковий устрій», «золотий спокій». Уміння: • використовує історичні джерела та літературу для аналізу подій історії краю даного періоду; • з'ясовує і аргументує причини та наслідки селянсько-козацьких повстань; • обґрунтовує свої судження щодо козацьких ватажків та їх ролі у повстанському русі на Черкащині (на вибір вчителя/учня); • використовує карту як джерело інформації про події Козацької революції на Черкащині. Ставлення: • усвідомлює і пояснює взаємозв'язок між фактами, подіями і явищами періоду;	Виникнення на землях Черкащини володінь польських магнатів та посилення визиску селян, панщина. Загострення соціальних протиріч. Формування великих магнатських землеволодінь. Товаризація сільськогосподарського виробництва. Обмеження селян у користуванні лісами, пасовищами, луками. Полонізація та окатоличення українського населення. Трахтемирівський, Канівський, Мотронинський та інші монастирі краю – осередки збереження православної віри. Козацтво краю як виразник і захисник інтересів широких верств населення у протистоянні соціальному та національно-релігійному гнобленню. Відсіч нападам кримських татар. Селянсько-козацькі повстання кінця XVI – 20–30-х років XVII ст. Бойові дії повстанців на території краю. Куруківська угода 1625 р., козацькі полки: Корсунський, Черкаський, Чигиринський, Канівський. Ватажки повстанського руху Тарас Федорович (Трясило), Павло Бут (Павлюк), Дмитро	• Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою інтерактивної вправи «Мікрофон»; • робота з картою «Черкащина на історико-географічній (етнографічній) карті України» та практична робота; • проєкт-порівняння «Спільні та відмінні риси між реєстровим та низовим козацтвом». • тестування у програмі Learning Apps; • відкрита дискусія «Виникнення українського козацтва»; • створення пригодницьких оповідок з повсякденного життя козаків (походження прізвищ, прізвиськ); • виконання вправ за допомогою прийому програми «Фішбоун»; • «візитівка історичних особистостей: Тарас Федорович (Трясило), Павло Бут (Павлюк), Дмитро Гуня, Яків Остриця»; • підготовка презентації «Черкащина очима іноземців»; • створення

● характеризує селянсько-козацькі повстання як чинник розгортання визвольної боротьби українського народу; ● висловлює свої оцінки суспільно-політичної ситуації напередодні початку повстання під проводом Богдана Хмельницького.	Гуня, Яків Остриця. Бої під Жовнино та під Кумейками. Землі краю після прийняття «Ординації Війська Запорозького реєстрового» 1638 р. «Золотий спокій» і наростання напруження в селянсько-козацькому середовищі.	онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita
Тема 2. Черкащина в епіцентрі Козацької революції середини XVII ст. (7 год.)		
Знання: <i>хронологічні межі</i> Козацької революції середини XVII ст.; <i>дати і місяця</i> основних подій революції на Черкащині; <i>зміст понять</i> «універсал», «волесть», «коронний гетьман», «реєстровці», «коаліція». Уміння: ● розміщує в хронологічній послідовності основні події Козацької революції, орієнтується в історичному часі; ● визначає передумови та встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями Козацької революції середини XVII ст. та війни за суверенітет козацької держави;	Черкащина напередодні повстання і Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Передумови, початок і розгортання повстання. Постать Богдана Хмельницького та його соратників. Перші перемоги (Жовті Води), битва під Корсунем як приклад військового мистецтва. Чигирин – центр українського державотворення і столиця козацької держави. Дипломатичні зв'язки з іноземними державами. Полково-сотенний устрій краю, території полків за Зборівським договором 1649 р. Полкові міста і найбільш відомі полковники. Участь черкаського козацтва у державотворчих процесах та битвах Визвольної війни.	● Робота з навчальним текстом з використанням платформи Menti.com (на розсуд учителя); ● «історична експертиза – секрет успіху перемоги у битві під Корсунем»; ● моделювання ситуації «Моя уявна розмова з гетьманом І. Виговським»: Гадяцький договір і Черкащина; ● «історичний та політичний портрети Богдана Хмельницького» з використанням інтернет-простору та соціальних мереж; ● тестування у програмі «На урок»; ● виконання вправ за допомогою прийому програми «Кросенс»; ● робота в групах «Шість капелюхів мислення».

● аналізує розстановку політичних сил у різні періоди Козацької революції та їх соціальну базу на Черкащині. Ставлення: ● формулює та висловлює власні судження щодо особливостей перебігу подій Козацької революції; ● виявляє взаємозв'язок та взаємовплив подій і явищ, що відбувалися на території Черкащини.	Черкащина – арена бойових дій у 1652–1655 рр. (Умань, Охматів, Монастирище). Смерть Богдана Хмельницького. Обговорення питання про владу у Суботові та Корсуні. Ослаблення гетьманської влади внаслідок внутрішніх протиріч і нерівноправності у стосунках Московією. Призначення московського воєводи в Умані. Кримсько-татарські спустошення правобережних земель краю.	Чи можливо було уникнути спустошення правобережних земель краю кримськими татарами»; ● створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita
--	---	--

Тема 3. Край у період загострення внутрішніх протиріч і Руїни (6 год.)

Знання: дати і місця основних подій періоду, що вивчається; зовнішні і внутрішні чинники та їх вплив на статус земель краю; політичні орієнтири Петра Дорошенка та інших гетьманів; зміст понять «доба Руїни», «автономія», «колонізація». Уміння: ● обґрунтовує свої судження щодо діяльності гетьманів другої половини XVII ст., очільників відродження козацького устрою на землях Черкащини;	Загострення внутрішніх протиріч і міжусобна боротьба, бойові дії, каральні акції та значні руйнування на території краю у 1660-х і наступних роках. Край за гетьманства Петра Дорошенка. Спроба об'єднати українські землі. Турецька агресія 1670-х рр., захоплення Умані. Перший і другий чигиринські походи, зруйнування Чигирин. Згасання визвольної боротьби. Спустошення і обезлюднення правобережної Черкащини у добу Руїни. Занепад господарства і культурного	● Робота з історичними джерелами (текстові матеріали, документи, ілюстрації історичних джерел XVII–XVIII ст.; ● рольові ігри «Я історична постать: Петро Дорошенко, Захар Іскра, Семен Палій»; ● історична гра «Міф чи реальність: Козацький край-Трахтемирів»; ● робота з контурною картою «Гетьманщина на міжнародній арені»; ● створення спільної презентації: «Духовне життя на Черкащині після 1686 року»; ● створення
--	--	--

● критично осмислює події локальної історії і висловлює міркування щодо причин згасання визвольної боротьби; ● з'ясовує вплив політичних чинників на становище земель краю. Ставлення: ● розуміє негативні наслідки зовнішніх впливів і внутрішніх протиріч на ситуацію в краї; ● знає місця, що увічнюють пам'ять про події Козацької революції та її очільників. ●	життя. Відхід населення на Лівобережжя. Невизначеність козацьких земель від Трахтемирова до Чигириня. Заселення земель правобережної Черкащини. Показання місцевого населення та приплив втікачів з інших земель. Очільники відновлення козацького устрою та відродження господарського життя краю Захар Іскра, Семен Палій, Андрій Абазин.	онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita
---	--	---

Тема 4. Черкащина у XVIII ст. (6 год.)

Знання: дати основних подій періоду, що вивчається; <i>адміністративно-територіальний устрій</i> та організація влади на землях Черкащини; <i>зміст понять</i> «старшинське землеволодіння», «фільварково-панщинна система», «компути». Уміння: ● характеризує адміністративно-територіальний устрій лівобережної і правобережної частини Черкащини;	Землі краю у складі двох держав. Особливості адміністративно-територіального устрою лівобережної і правобережної Черкащини. Відмінності у формах землеволодіння у лівобережній та правобережній Черкащини. Формування старшинського землеволодіння на лівобережжі і перетворення старшини у великих землевласників. Розподіл землі між польськими магнатськими родами на правобережжі	● Робота з історичною картою за доби Руїни ● віртуальна екскурсія «Чигиринщина – місце сили», підготовка повідомлення «Причини та передумови виникнення гайдамацького руху»; ● підготовка історичних портретів М. Залізняка та І. Гонти; ● гра «Упізнай героїв Коліївщини за пам'ятниками та портретами»; ● історична гра «Склади пазли: Землі Черкащини під час трьох
---	--	--

• зіставляє форми землеволодіння та становий склад населення по обидва береги Дніпра; • визначає передумови та встановлює причинно-наслідкові зв'язки між подіями гайдамацького руху. Ставлення: • розуміє нові реалії у житті населення краю, зумовлені перебування його у складі різних держав; • висловлює власне бачення сутності земельних відносин на території краю і розглядає їх як головний чинник невдоволення населення.	краю, повторне закріпачення селян. Фільварково-панщинна система. Оренда землі. Розвиток ремесел, промислів і торгівлі. Невдоволення населення правобережжя краю зростаючою експлуатацією селян та переростання його у відкриті виступи. Гайдамацький рух та його поширення на території краю. Повстання Коліївщина. Ватажки повстанців Максим Залізняк та Іван Гонто. Придушення повстання за участю російських військ. Розправа з повстанцями.	поділів Речі Посполитої»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 5. Особливості культурного розвитку (6 год.)		
Знання: особливості фольклору Черкащини та його тематичне спрямування; <i>характерні риси</i> музично-пісенної творчості, декоративно-ужиткового мистецтва та повсякденного побуту краю. Уміння: • розкриває особливості усної народної творчості на землях краю та її тематичну спрямованість; • характеризує традиції матеріальної	Усна народна творчість на землях Черкащини XVII–XVIII ст. як прояв національної самобутності українського народу. Відображення у народній творчості подій того часу, боротьби проти соціального гніту, опору намаганням денационалізації та покатоличення українців. Історичні пісні і думи краю. Оспівування мужності народних ватажків у думах «Хмельницький і Барабаш», «Корсунська перемога», в народних піснях «Максим Залізняк», «Пісня про Івана Гонту» та інших. Кобзарство.	• Гра «Історія Черкащини на грошових банкнотах та монетах»; • уродженці Черкащини в національному телевізійному проєкті «100 відомих українців»; • українська історична література про перебіг подій XVII – XVIII ст. на Черкащині; • віртуальна подорож «Шедевр світового садово-паркового

культури – житло, одяг, їжа, притаманні Черкащині; - описує звичаї та обряди, що мали поширення на території краю; - використовує літературні джерела, матеріали етнографічних розділів музеїв при аналізі набутків матеріальної і духовної культури краю. Ставлення: - усвідомлює значення культурних традицій українського народу у формуванні національної свідомості громадян; - висловлює власні судження щодо ролі культури в історичному процесі.	Видатний український філософ, мислитель і педагог Григорій Сковорода і Черкащина. «Коврайські сторінки» його біографії. Черкащина у літописах Г. Граб'янки, С. Величка. Освіта краю. Школи при монастирях і церквах. Церковний діяч і письменник Павло Алепський про освіту на Черкащині. Умань, Канів, Черкаси, Золотоноша та інші осередки освіти. Особливості матеріальної культури краю. Житло, народний одяг, прикраси, повсякденний побут та декоративно-ужиткове мистецтво.	мистецтва Софіївський парк та місто Умань»; створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Підсумковий урок. Історія Черкащини як складова історії України. Розвиток регіональних історій: історія міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади (3 год.)		

9 клас

Курс «Довге дев'ятнадцяте століття»: Черкащина кінця XVIII – початку XX ст.» (35 год.)

Структура курсу
Вступ
Тема 1. Соціально-економічний розвиток краю в першій половині XIX ст.
Тема 2. Особливості суспільно-політичного життя Черкащини в першій половині XIX ст.
Тема 3. Повітові міста Черкащини в середині XIX ст.
Тема 4. Аграрна реформа та її наслідки. Промисловий розвиток краю.
Тема 5. Суспільні течії та рухи у другій половині XIX ст.
Тема 6. Культурно-освітнє життя краю.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ до курсу «Довге дев'ятнадцяте століття»: Черкащина кінця XVIII – початку XX ст.» (1 год.)		
Знання: основні дати та події періоду, що вивчатиметься; зміни адміністративно-територіального устрою на землях Черкащини; демографічні особливості періоду; зміст понять «довге XIX століття» та обґрунтування його хронологічних меж; роль М. Максимовича у введенні у науковий обіг поняття «Черкащина» Уміння: - розпізнає на карті землі Черкащини у складі російської імперії; - розпізнає на карті адміністративні межі Київської та Полтавської губерній та повіт, до складу яких входили землі Черкащини; - співвідносить поняття «Черкащина», «Середня Наддніпрянщина» та «Черкаська область»; Ставлення: - формулює та висловлює власні судження щодо історичних подій кінця XVIII ст. і включення земель	Предмет, завдання та структура курсу. Рекомендована література та електронні ресурси. Хронологічні межі та особливості періоду. Суспільно-політичне та соціально-економічне життя краю. Причини та форми соціального протесту. Криза феодално-кріпосницької системи. Аграрна та інші реформи 1860-х рр. та наслідки їх здійснення на Черкащині. Модернізаційні процеси. Поява на Черкащині поміщицьких і купецьких мануфактур та зародження фабрично-заводської промисловості. Розвиток торгівлі, транспорту. Стан освіти, типи навчальних закладів на Черкащині. Роль земств у розвитку освіти, культури та	- Пошук і огляд навчальної, довідкової та наукової літератури з курсу; - огляд основних писемних джерел з історії Черкащини XIX століття (статистичні описи, етнографічні описи, щоденники та мемуари, періодичні видання); - створення міні проєктів «Туристично-екскурсійні об'єкти краю кінця XVIII–початку XX ст.»; - початок створення лінії часу «Наш край у «довгому XIX столітті»; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.

Черкащини до складу російської імперії; • виявляє інтерес до вивчення регіональних особливостей (на прикладі Черкащини) зародження капіталістичних виробничих відносин.	охорони здоров'я на Черкащині. Видатні земляки – діячі української культури та їх роль у процесі національного відродження.	
--	---	--

Тема 1. Соціально-економічний розвиток краю в першій половині XIX ст. (5 год.)		
Знання: чинники, що зумовлювали господарську спеціалізацію краю; соціальний склад населення; відмінності умов соціально-економічного розвитку лівобережної і правобережної частин краю; зміст понять «феодально-кріпосницька система», «кріпацтво», «мануфактура», «модернізація», «капіталізм», «індустріальна революція», «наймані робітники». Уміння: • розпізнає на карті і визначає статус земель Черкащини у складі російської імперії; • аналізує причини кризи феодално-кріпосницької системи; • характеризує на конкретних прикладах процес зародження	Землі Черкащини у складі російської імперії, соціальний склад населення та стан господарства. Відмінності між лівобережною і правобережною частиною краю. Концентрація земельних угідь у руках царських сановників, російських і польських поміщиків. Графи Бобринські, Воронцови, князі Кантакузени. Ремесла і промисли (чумацтво, обробка каменю, гончарство, млинарство), кустарне виробництво (вичинка шкіри, лозоплетіння, бондарство, килимарство). Поміщицькі і купецькі мануфактури, фабрично-заводська промисловість.	• Робота з історичними джерелами щодо соціально-економічного розвитку краю в першій половині XIX ст.; • робота з картою «Господарство українських земель у першій половині XIX ст.»; • створення проєктів на теми: «Промисловий переворот на Черкащині»; • круглий стіл «Кріпосницько-феодальна vs капіталістична моделі економічного розвитку на Черкащині»; • рольова гра «Українське підприємництво «з людським обличчям»: досвід родин Яхненків та Смиренків»; • складання / розв'язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall,

первинного капіталу у дореформений період; • обґрунтовує судження про історичне значення діяльності уродженців Черкащини Яхненків і Смиренків; • виокремлює характерні особливості культурно-освітньої сфери в умовах заборонної політики царизму; • сприймає і інтерпретує різновидові історичні джерела, що стосуються теми. Ставлення: • формулює та висловлює власні судження стосовно впливу індустріальної революції на розвиток економіки та суспільного життя Черкащини; • усвідомлює значення процесів модернізації економіки Черкащини в контексті історії України.	Виробництво сукна. Впровадження машин. Нагромадження первинного капіталу. Перехід від мануфактурного до капіталістичного виробництва. Зародження цукроваріння. Перші цукроварні, процес технічного оснащення галузі. Фірма «Рафінадний цукор братів Яхненків і Смиренків». Церковна економіка. Господарська діяльність монастирів (землеробство, садівництво, пасічництво, вівчарство, млинарство). Розвиток торгівлі. Зростання товарообороту на ярмарках та містечкових базарах.	LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 2. Особливості суспільно-політичного життя Черкащини в першій половині XIX ст. (5 год.)		
Знання: <i>дати</i> селянських заворушень і виступів, польського національно-визвольного повстання; <i>зміст</i> <i>понять</i> «декабристи», «кріпацтво», «повстання».	Загострення суспільно-політичної ситуації. Форми й характер протесту проти посилення кріпосницького гніту. Селянські заворушення в Уманському та Черкаському повітах.	• Робота з історичними джерелами щодо суспільно-політичного життя Черкащини у першій половині XIX ст.»; • проекти / повідомлення: «Участь черкащан у російсько-французькій війні 1812 року»;

Уміння: ● характеризує особливості життя різних категорій населення Черкащини; ● розуміє зв'язки між соціальними і національними рухами краю; ● визначає характер, причини та форми соціальних протестів; ● вказує осередки декабристського та польського національно-визвольного повстання краю, у тому числі на карті; ● визначає участь населення Черкащини у російсько-французькій війні 1812 року. Ставлення: ● формулює та висловлює власні судження стосовно селянських протестів, російського та польського рухів; ● усвідомлює причинно-наслідкові зв'язки між соціальним становищем населення та соціальними процесами першої половини XIX ст.	Розправа у 1804 р. з жителями Корсуня, які виступили проти закріпачення. Повстання селян Жаботина та навколишніх сіл. Застосування військової сили проти бунтарів. Втечі селян як поширена форма протесту проти кріпосницького гніту і свавілля поміщиків. Погроми і підпали поміщицьких господарств. Участь черкащан у російсько-французькій війні 1812 року. Осередки декабристського руху. Польське національно-визвольне повстання 1830–1831 рр. і Черкащина. Придушення польського визвольного руху.	«Осередки декабристського руху на Черкащині»; «Польське національно-визвольне повстання 1830–1831 рр. і Черкащина»; ● складання / розв'язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; ● створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 3. Повітові міста Черкащини в середині XIX ст. (6 год.)		
Знання: <i>соціально-економічний розвиток</i> повітових міст; <i>демографічна характеристика</i> повітових міст;	Повітові міста Черкащини (Звенигородка, Золотоноша, Канів, Умань, Черкаси, Чигирин). Їх	● Робота з історичними джерелами щодо розвитку повітових міст Черкащини в середині XIX ст.; ● створення

зміст понять «повіт», «повітове місто», «урбанізація». Уміння: - розпізнає на карті розташування повітових міст Черкащини (Звенигородка, Золотоноша, Канів, Умань, Черкаси, Чигирин); - визначає причинно-наслідковий зв'язок між модернізаційними процесами та змінами в житті і побуті населення Черкащини; - пояснює перебіг культурних процесів у повітових містах; сприймає та інтерпретує різновидові історичні джерела, що стосуються теми. Ставлення: - формулює та висловлює власні судження щодо ролі повітових міст краю; - виявляє інтерес до соціально-економічного та культурного розвитку краю.	становлення як адміністративних центрів та осередків господарсько-торговельної культурно-освітньої діяльності. Основні заняття жителів міст. Невеликі підприємства. Виготовлення ремісничих виробів, торгівля, шинкарство, чумацький та інші промисли. Шляхи сполучення. Соціальний та національний склад міського населення. Пошта, охорона здоров'я в містах краю Стан освіти. Духовні училища у Черкасах та Умані, заклади початкової освіти в інших містах. Релігійне життя міст. Основні віросповідання міщан. Культові споруди.	ментальної мапи або порівняльної таблиці «Особливості розвитку повітових міст Черкащини в середині XIX ст.»; - віртуальна екскурсія «Повітові міста Черкащини в середині XIX ст.»; - складання / розв'язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 4. Аграрна реформа та її наслідки. Промисловий розвиток краю (6 год.)		

Знання: розподіл земельної власності у краї; умови для перетворення робочої сили у товар; зміст понять «викупні платежі», «земельні відносини», «оренда», «ринковий обіг землі», «кредит»; «структура промисловості». Уміння: • визначає причинно-наслідкові зв'язки між аграрними реформами і індустріальною революцією; • виокремлює досягнення та прорахунки земельної реформи; • характеризує вплив аграрної реформи на майнове розшарування селян, зростання кількості найманих робітників; • вказує на характер промислової спеціалізації краю, визначає фактори, що її зумовили; • розглядає процеси соціально-економічного розвитку Черкащини в загальноукраїнському контексті; • сприймає та інтерпретує різновидові історичні джерела, що стосуються теми. Ставлення:	Розподіл земельної власності напередодні реформи. Криза кріпосницько-феодалної системи. Аграрна реформа 1861 р. Позитивні та негативні наслідки реформування аграрних відносин на території Черкащини. Сільське господарство у пореформений період та його вплив на розвиток економіки краю та життєвий рівень населення. Формування ринкових відносин, поширення вільнонайманої праці. Розвиток промисловості краю. Черкащина – важливий центр харчової промисловості (цукроваріння, гуральництво, борошномельна галузь). Підприємницька діяльність Яхненків і Смиренків. Доброчинність родини Смиренків. Зародження та розвиток	• Робота з історичними джерелами щодо аграрної реформи 1861 р. та промислового розвитку краю в другій половині XIX ст.; • диспут «Особливості проведення аграрної реформи 1861 р. на території Черкащини»; • підготовка повідомлень, наприклад: «Черкащина в епоху заліза і пари: початок залізничного сполучення на території краю»; • складання / розв'язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
---	--	---

● формулює та висловлює власні судження відносно ролі аграрної реформи для розвитку економіки Черкащини; ● дає аргументовану оцінку аграрній реформі та розвитку промисловості.	металообробної та машинобудівної галузей. Розробка корисних копалин. Залізниці та дніпровське судноплавство.	
Тема 5. Суспільні течії та рухи у другій половині XIX ст. (6 год.)		
Знання: дати селянських виступів і заворушень, діяльності народників, польського повстання; зміст понять «Київська козаччина», «Чигиринська змова», «народництво», «страйк». Уміння: ● характеризує суспільно-політичні події на Черкащині як складову частину загальноукраїнського історичного процесу; ● знає хронологічні і територіальні межі та перебіг і наслідки селянських виступів і заворушень селам краю у другій половині XIX ст.; ● сприймає та інтерпретує історичні джерела, що стосуються теми; Ставлення: ● формулює та висловлює власні судження щодо суспільних рухів	Посилення селянських виступів у 1850-х роках. «Київська козаччина». Селянські заворушення у пореформений період та їх придушення із залученням військ. Агітаційно-просвітницька діяльність народників на Черкащині. «Земля і воля». «Чигиринська змова», «Таємна дружина». Причини поразок селянського руху. Відлуння польського повстання 1863–1864 рр. в краї. Репресії проти його учасників. Тяжкі умови праці на промислових підприємствах. Активні форми протесту та вимоги робітників кінця XIX ст.	● Робота з історичними джерелами щодо суспільних течій та рухів на Черкащині у другій половині XIX ст.; ● урок-конференція: «Земельне» та «робітниче» питання на території краю в другій половині XIX ст.; ● складання/розв’язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо) за змістом навчального матеріалу; ● створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.

Черкащини другої половини XIX ст.; самостійно на прикладі Черкащини оцінює причини та рушійні сили селянського та робітничого руху.	Поширення соціал-демократичних ідей на Черкащині. «Союз боротьби за визволення робітничого класу».	
Тема 6. Культурно-освітнє життя краю (5 год.)		
Знання: <i>особливості</i> народної творчості Черкащини та її тематичне спрямування; <i>характеристика</i> мережі освітніх закладів краю; <i>зміст понять</i> «нація», «національне відродження», «зросійщення/русифікація», «земство». Уміння: - розкриває роль відомих уродженців краю у розвитку української культури; - розпізнає на карті населені пункти Черкащини, з якими пов'язані видатні діячі національного відродження; - характеризує мережу освітніх закладів краю, розкриває особливості їх діяльності. Ставлення: - обґрунтовує власне судження щодо історичного значення діяльності уродженців краю Т. Шевченка, М. Старицького, І.	Творчість Т.Г. Шевченка та її вплив на формування свідомості місцевого населення. Відомі уродженці краю М. Старицький, І. Нечуй-Левицький, О. Кошиць, М. Біляшівський, І. Іжакевич, К. Стеценко, В. Доманицький та їх внесок у розвиток духовності українського народу. Сільський хор в Охматові під керівництвом П. Демущького. Особливості шкільної освіти в умовах русифікаторської політики царського уряду. Церковно-приходські, початкові та недільні школи, народні училища. Професійні училища та інші типи навчальних закладів. Роль земств у розвитку освіти краю. Земські школи, їх	- Робота з історичними джерелами. Складання історичних портретів діячів культури України XIX ст. – уродженців Черкащини; - проектна діяльність, створення віртуальних галерей; - віртуальна екскурсія «Пам'ятки архітектури краю кінця XVIII – XIX ст.»; - сторітеллінг або міні-твори «Повсякденне життя у закладах освіти краю XIX ст.»; - складання / розв'язання пізнавальних загадок (хмаринки понять, ребуси, кросворд тощо); - створення презентації «Черкащина початку XX ст. на світлинах Григорія Шевченка»; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.

Нечуй-Левицького, О. Кошиця, М. Біляшівського, І. Іжакевича, К. Стеценка, В. Доманицького, П. Демуцького; • дає аргументовану оцінку ролі Черкащини у формуванні та розвитку української національної культури.	навчально-матеріальна база, забезпечення кадрами. Осередки фольклору та народного декоративно-ужиткового мистецтва на Черкащині.	
Підсумковий урок. Історія Черкащини як складова історії України. Розвиток регіональних історій: історія міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади (2 год.)		

10 клас
Курс «Наш край у 1914–1945 рр.» (35 год.)

Структура курсу
Вступ
Тема 1. Черкащина у роки Першої світової війни
Тема 2. Розгортання подій Української революції 1917–1921 рр. на території краю
Тема 3. Боротьба за відновлення української державності на Черкащині
Тема 4. Край в умовах утвердження комуністичного тоталітарного режиму (початок 1920-х рр. – 1941 р.)
Тема 5. Події Другої світової війни і Черкащина

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ до курсу «Історія Черкащини (1914-1945 рр.)» (1 год.)		
Знання: основні дати та події періоду, що вивчатиметься; зміни адміністративно-територіального устрою на землях краю; демографічні особливості періоду; зміст понять «імперія», «повстанський рух», «тоталітарний режим»;	Адміністративно-територіальний устрій території сучасної Черкащини на початку XX ст. Населення та міста краю. Загальна характеристика господарства краю та культурно-освітньої сфери. Край у роки Першої світової війни. Погіршення рівня життя населення,	• Різноманітні види роботи учнів з підручником, додатковою навчальною літературою, електронними та інтернет-ресурсами, робота в бібліотеці; • добирання та оцінка джерел для опису історичних

«колективізація», «політичні репресії», «окупація». Уміння: • характеризує Черкащину як складову частину України зі своїми історико-культурними та господарськими традиціями; • обґрунтовує роль і місце регіону в історичному процесі періоду, що вивчається; • визначає основні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку краю у 1914–1945 рр. у контексті історії України; • уміє робити узагальнюючі висновки на основі зіставлення матеріалів навчальних підручників, наукової літератури та історичних джерел. Ставлення: • висловлює власні судження щодо різних аспектів історії краю періоду, що вивчається; • розуміє і виокремлює найбільш характерні особливості історії Черкащини 1914–1945 рр. у порівнянні з іншими періодами.	наростання соціально-економічних проблем. Протестні настрої серед жителів краю. Землі краю в добу Української революції 1917 – 1921 рр. Земляки – відомі політичні, державні та військові діячі революції. Холодний Яр – осередок повстанського руху. Перший Зимовий похід Армії УНР і Черкащина. Черкащина в умовах утвердження комуністичного тоталітарного режиму. Впровадження НЕПу, насильницька колективізація, трагедія Голодомору 1932–1933 рр., політичні репресії. Економічний та соціально-культурний розвиток краю у міжвоєнний період. Процес українізації та його згортання. Черкащина у Другій світовій війні. Оборонні бої 1941 року та окупація краю. Нацистський окупаційний режим. Боротьба проти загарбників та визволення Черкащини.	подій, явищ, процесів і діяльності людей; • форми і методи організації навчальної діяльності на заняттях з курсу «Історія Черкащини (1914–1945 рр.)»; • укладання правил написання історичного дослідження; • робота з картою: зіставити території розселення українців початку ХХ ст. і сучасної України; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 1. Черкащина у роки Першої світової війни (5 год.)		
Знання: <i>перебудова</i> діяльності органів влади у повітах і	Черкащина напередодні і на початку Першої світової війни. Зміни у	• Робота з навчальним текстом; за допомогою

волостях та повітових земств; <i>основні заходи</i> – мобілізація, евакуація; благодійницькі організації, постачання армії, розміщення військових лазаретів, військовополонених, біженців; тилові гарнізони, дезертири, карткова система. Уміння: • розкриває події історії Черкащини як складової частини загально українського історичного процесу; • знає хронологічні і територіальні межі, перебіг та результати воєнних операцій на теренах України та Черкащини в 1914–1917 рр.; • аналізує настрої і ставлення населення Черкащини до війни та їх зміну на різних її етапах; • встановлює чинники політизації суспільного життя, загострення соціальних протиріч та протестних виступів населення краю; • характеризує міграційні процеси, окреслює проблему біженців та переміщених осіб і розселення їх на території краю; • з'ясовує причини занепаду господарства та	повсякденному житті населення краю в умовах війни. Пропагандистські акції влади, спрямовані на підняття патріотичних настроїв серед населення і виправдання війни. Мобілізація чоловіків в армію, заходи із постачання продовольства та інших ресурсів в діючу армію. Створення на території Черкащини мережі шпиталів та лазаретів для поранених солдат. Діяльність благодійницьких організацій і церкви з допомоги фронту. Приклади доброчинності (підприємці Терещенки, Симиренки). Розміщення евакуйованих навчальних закладів із Варшавської губернії у Черкасах (Варшавська жіноча гімназія і Ловичське реальне училище). Зниження рівня життя населення краю, нестача продуктів харчування та предметів першої необхідності. Зростання цін, спекуляція. Введення карткової системи.	ланцюжка логічного та критичного мислення; • робота з картою «Черкащина на початку XX ст.» та практична робота із розкриттям змісту історичної інформації, закладеної в наочність; • визначення розташування на карті названих учителем історичних об'єктів; • відкрита дискусія «Чи можна стверджувати, що Перша світова війна створила умови для розгортання українського національно-визвольного руху?»; • написання есе на тему «Чому одним з об'єктів репресивної політики росіян у Галичині стала греко-католицька церква?»; • створення спільної презентації «Українські добровольці та волонтери: історія та традиції від Першої світової до сучасної війни проти України»; • відкрита дискусія • Перша Світова війна. Чи всі уроки засвоєні?»; • вправа
---	--	--

загострення соціальних проблем на Черкащині; • досліджує і використовує історичні джерела та наукову літературу для аналізу подій історії краю у роки Першої світової війни. Ставлення: • висловлює власну думку щодо причин світової війни, не розуміння населенням краю її сенсу, відсутність у багатьох черкащан бажання брати участь у війні; • виявляє інтерес до історії свого краю в період Першої світової війни; • формулює та висловлює власні судження стосовно соціально-економічного, політичного та культурного розвитку Черкащини у воєнний час.	Брак трудових ресурсів у сільському господарстві, а також у промисловості і на транспорті. Залучення до робіт у сільському господарстві і на підприємствах військовополонених та біженців. Наростання антивоєнних настроїв, випадки ухиляння від військової служби і дезертирства. Страйки з економічними вимогами на промислових підприємствах і в сільському господарстві. Придушення протестних виступів поліцією та військами. Преса краю – газети та інформаційні видання у повітових містах. Інформування населення про події на фронтах. Робота поштово-телеграфних установ.	«Мікрофон: В чому на вашу думку, полягала трагедія українського народу в Першій світовій війні?»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 2. Розгортання подій Української революції 1917–1921 рр. на території краю (7 год.)		

Знання: дати заснування Вільного козацтва та проведення його Всеукраїнського з'їзду у Чигирині, Звенигородського збройного повстання; зміст понять «революція», «універсал», «гетьманат», «контрибуція». Уміння: • визначає хронологію подій Української революції на території краю та синхронізує їх у контексті історії України; • використовує карту як джерело інформації про події Української революції на Черкащині; • порівнює політичні програми українських партій періоду революції і показує діяльність їх осередків на Черкащині; • узагальнює зміст Універсалів УЦР, аналізує сприйняття населенням їх ключових положень та вплив на політичну ситуацію в краї; • дає історичну оцінку виникненню Вільного козацтва та проведення його з'їзду у Чигирині як важливих подій загальноукраїнського значення; • характеризує розвиток суспільно-політичної	Розгортання революційних подій на Черкащині. Ліквідація органів царської адміністрації у повітах і волостях краю. Формування місцевих органів влади, які представляють Тимчасовий уряд, Українську Центральну Раду (УЦР) і ради робітничих і солдатських депутатів, взаємостосунки між ними. Широка підтримка населенням краю Української Центральної Ради, оприлюднення Першого Універсалу УЦР, утворення осередків Національного фонду (Звенигородка, Кам'янка, Лисянка, Чигирин) збір коштів для організації роботи УЦР. Уродженці Черкащини – члени УЦР, відомі діячі Української революції. Українізація дислокованих на Черкащині військових частин. Підтримка військовослужбовцями УЦР. Формування українського полку імені Івана Гонти в Умані. Виникнення Вільного козацтва на Звенигородщині і поширення руху в інших місцевостях краю. Роль козацтва у захисті своїх сіл в умовах наростаючого	• Робота з картою: події Української революції на Черкащині; • відкрита дискусія: «Якою я бачу Українську революцію 1917–1921 рр. через 105 років?»; • Займи позицію: «Чи можна було зберегти українську державність та які уроки слід винести політикам з подій революції 1917–1921 років?»; • створення творчого проєкту: «Уроки державотворчих процесів 1917–1920-х років»; • написання есе «Чи можна було зберегти українську державність і що для цього слід було зробити?»; • історичні кластери: «Директорія»; • проєкт-порівняння – «братня» навала: війни Росії проти України ХХ–ХХІ ст.; • створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org
--	---	---

ситуації на Черкащині в 1917 – на початку 1918 рр.; • аргументовано оцінює діяльність членів УЦР та відомих діячів революції – уродженців краю. Ставлення: • висловлює власні судження щодо зростання політичної активності населення краю, підтримки ним ідеї створення власної держави; • усвідомлює історичну роль уродженців краю – членів УЦР у формуванні національних органів влади в умовах революції; • виявляє інтерес до національно-патріотичних сил на території Черкащини, як рушійної сили розбудови української державності.	громадського безладу, у тому числі від мародерів та банд дезертирів, що хлинули з фронту. Перший повітовий з'їзд козацтва у Звенигородці. З'їзд Вільного козацтва у Чигирині та його загальноукраїнське значення. Вільне козацтво як військово-міліційна організація українського селянства, Відсіч більшовицьким збройним загонам, бойові дії вздовж залізниць («ешелонна війна»), бій на станції Бобринській. Роззброєння фронтових частин. Спроби встановлення на початку 1918 р. радянської влади у повітових та волосних центрах переважно у формі військово-революційних комітетів – ревкомів.	
Тема 3. Боротьба за відновлення української державності на Черкащині (7 год.)		
Знання: <i>дати</i> встановлення на Черкащині влади Гетьманату, Директорії, <i>хронологічні межі</i> та маршрут Першого Зимового походу Армії УНР землями Черкащини; <i>зміст понять</i> «Холодний Яр», «отаманщина», «воєнний комунізм», «продрозкладка».	Встановлення гетьманської влади в повітах, волостях та селах Черкащини. Німецька військова присутність. Невдоволення населення непомірними обсягами поставок продовольства та діями німецьких військ, антинімецькі збройні виступи, Звенигородське повстання.	• Робота з візуальним рядом (ілюстрації історичних джерел, пов'язаних з історією повстанським рухом на Черкащині, Холодноярська республіка); • історична експертиза: «Холодноярська республіка. Історія нескорених».

Уміння: • характеризує реакцію населення черкаського краю на розпуск Центральної Ради та утворення Гетьманату на чолі з Павлом Скоропадським; • робить порівняльний аналіз програмних засад урядів Гетьманату та Директорії щодо селянського питання та їх сприйняття населенням Черкащини; • характеризує політичне та культурно-освітнє життя краю за часів Директорії УНР, видавничу справу, діяльність «Просвіт»; • вміє аналізувати розстановку політичних сил у різні періоди революції та соціальну базу на Черкащині; з'ясовує умови та особливості формування органів радянської влади та методи їх діяльності на початку 1919 р.; • описує перебіг подій періоду денікінського режиму на Черкащині та боротьбу проти нього; • виокремлює політичні та економічні чинники, які сприяли наступу Червоної Армії та встановленню радянської влади на Черкащині (кінець 1919 – початок 1920 рр.).	Утвердження в листопаді 1919 р. на хвилі антигетьманського руху влади Директорії УНР у Корсуні, Черкасах та в інших містах і селах Черкащини. Відновлення діяльності політичних партій, спроби налагодження господарства. Бойові дії військ Директорії вздовж залізниці проти більшовиків на початку 1919 р., встановлення радянської влади. Черкащина під владою військ Денікіна (серпень 1919 р. – січень 1920 р. Придушення ознак українського національного життя. Не сприйняття селянами відновлення поміщицького землеволодіння і непомірних податків. Початок повстанського руху: збройний опір вивезенню до Німеччини продовольства, боротьба проти денікінців. Антирадянське спрямування повстанського руху після повернення до влади більшовиків. Політика «воєнного комунізму»,	• візитівка історичної особистості «Очевидець Юрій Горліс–Горський. Історично-документальний роман «Холодний Яр»; • створення спільної відеопрезентації «Холодноряська республіка»; • робота з картою: визначення на карті названих учителем історичних місць, пов'язаних з подіями Української революції 1917–1921 рр. на території Черкащини; • віртуальна екскурсія «Холодний Яр – місце сили»; • створення творчого проєкту: «Відродження нації та боротьба за незалежність»; • Створення постерів «Холодний Яр – земля нескорених героїв» • Гра «Історичне лото: Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення • створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org,
---	--	--

Ставлення: • формулює та висловлює власні судження щодо політичної ситуації в краї у 1918–1920 рр.; • з'ясовує передумови виникнення самоврядної повстанської території «Холодноярська республіка» та характеризує її діяльність; • знає місця пам'яті Української революції 1917–1921 рр. на Черкащині (місця народження відомих діячів революції, бойових дій, поховання, пам'ятники, пам'ятні знаки та меморіальні дошки).	продрозкладка, примусові хлібозаготівлі та репресивні дії влади як чинники збройного опору селян. Холодний Яр – осередок повстанського руху. Найбільше піднесення руху у 1919–1920 рр. Самоврядна повстанська територія «Холодноярська республіка». Перший Зимовий похід Армії УНР і Черкащина. Підтримка населення краю, маршрут руху військ і бойові дії. Культурно-освітнє життя Черкащини у добу Української революції. Відкриття українських закладів освіти, діяльність «Просвіт», видання української літератури.	Classtime, Vseosvita тощо; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 4. Край в умовах утвердження комуністичного тоталітарного режиму (початок 1920-х рр. – 1941 р.) (7 год.)		
Знання: <i>хронологічні межі</i> проведення на Черкащині суцільної колективізації, Голодомору та політичних репресій; <i>дати</i> утворення та ліквідації Черкаської та інших округ, відкриття заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» у Каневі; <i>зміст понять</i> «геноцид», «тоталітаризм», «хлібозаготівлі»,	Впровадження радянської моделі адміністративно-територіального устрою території Черкащини. Складне господарське становище краю: занепад аграрного сектора та промисловості. Голод – 1921–1923 рр. Спротив населення Черкащини політиці «воєнного комунізму»,	• Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою ланцюжка питань Квінтиліана; • проєкт-дослідження «Голодомор-геноцид українського народу»; • створення спільної презентації «Голодний 1933р.»; • відкрита

«розкуркулення», «п'ятирічка». Уміння: • знає особливості реформування адміністративно-територіального устрою на території сучасної Черкащини; • характеризує нову економічну політику та її вплив на господарське становище краю; • аналізує політичні та економічні аспекти примусової колективізації та хід і методи її проведення на Черкащині; • узагальнює фактичний матеріал трагічних наслідків Голодомору на Черкащині у контексті сталінської політики геноциду щодо українського селянства; • робить на прикладі Черкащини висновки щодо політичних репресій як складової частини утвердження тоталітарного режиму; • з'ясовує суть політики радянської влади у гуманітарній сфері, виокремлюючи її кінцеву мету як перетворення її в інструмент ідеологічного впливу. Ставлення: • формулює своє бачення позитивних і негативних аспектів НЕПу	селянські виступи, які все частіше переростали у збройну боротьбу. Активізація повстанського руху. Впровадження НЕПу. Пожвавлення господарської діяльності на селі, у промисловості та торгівлі. Відновлення довоєнних показників. Розвиток кооперативних форм господарювання. Виникнення різних, не примусових форм колективних селянських господарств в селах краю. Згорання НЕПу. Початок примусової колективізації в селах регіону, репресії проти селян, незгодних з усуспільненням власності. Арешти і депортація родин «куркулів». Надмірні хлібозаготівлі. Трагедія Голодомору 1932–1933 рр., його масштаби і наслідки на Черкащині. Вихід підірваного колективізацією і голодомором сільського господарства з кризи. Послаблення податкового тиску, скасування карткової системи. Створення машино-тракторних станцій (МТС).	дискусія круглий стіл: «Червоний голод і сучасна Росія»; • відеолекторій «Голодомор. Як злочин став можливим»; • урок – суд «Моторошні дні 1932-1933рр. в історії українського народу»; • створення презентацій: «Великий терор на Черкащині», «Жертви політичних репресій», «Минуле з гірким присмаком», «Повернення правди»; • урок-композиція «Розстріляне відродження»; • інтерактивна вправа «Метод-прес: Політика «українізації»; • «Безбожна п'ятирічка. Антиріздвяні вечори»; • створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org, Classtime, Vseosvita тощо; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
--	---	---

на прикладі впровадження її на Черкащині; - оцінює на основі засвоєного матеріалу і опрацювання місцевих джерел наслідки політики колективізації та Голодомору 1932–1933 рр.; - висловлює власні судження щодо політичних репресій на Черкащині в 1930-х рр.; - аналізує економічний та соціально-культурний розвиток краю в 1930-х – на початку 1940-х рр.	Зрушення в промисловості. Будівництво і реконструкція підприємств у Черкасах, Смілі, Умані, Золотоноші, Корсуні. ГЕС на малих річках. Політика «українізації». Ліквідація неписьменності, розширення мережі закладів освіти. Черкаський інститут народної освіти. Заповідник «Могила Т. Г. Шевченка» у Каневі. Сталінські репресії 1937–1938 рр. на Черкащині. «Звинувачення» та «викриття» у містах і селах краю.	
--	---	--

Тема 5. Події Другої світової війни і Черкащина (7 год.)

Знання: хронологічні межі окупації Черкащини нацистськими військами, дати звільнення Черкас та інших населених пунктів, Корсунь-Шевченківської операції; внесок черкащан у перемогу над нацизмом, людські втрати; зміст понять «мобілізація», «план «Ост», «окупаційний режим», «антигітлерівська коаліція», «воєнні злочини», «військовополонені»,	Перші дні війни, мобілізація на території Черкащини. Оборонні бої 1941 року, оточення радянських військ під Уманню. Черкаський плацдарм. Окупація краю нацистами. Адміністративний устрій та окупаційні органи влади. Реалізація плану «Ост». Знищення цивільного населення, масові розстріли євреїв. Життя краю у роки окупації. Запровадження обов'язкової трудової повинності. Підпорядкування усіх місцевих ресурсів забезпеченню потреб	- Робота з навчальним текстом та підготовка запитань до нього за допомогою ланцюжка питань Квінтиліана. - проект-дослідження історичних документів масового знищення окупантами єврейського та ромського населення в Сухому Ярі; - написання есе «Сталінські генерали і ціна людського життя («чорносвітники», битва за Дніпро, Берлін та ін.)»⁴
---	---	---

«Голокост», «остарбайтери». Уміння: ● визначає хронологічні межі початку та завершення нацистської окупації території Черкащини; ● використовує карту як джерело інформації про перебіг бойових дій на території краю у 1941 р. і 1943–1944 рр. ● аналізує оборонні та наступальні операції на території Черкащини, описує дії партизан і підпільників; ● пояснює особливості впливу окупаційного режиму на спосіб життя та свідомість населення краю (примусове вивезення на роботи до Німеччини, розстріли населення, знищення пам'яток культури); ● з'ясовує втрати населення Черкащини за час війни та збитки нанесені господарству та соціально-культурній сфері краю нацистами. Ставлення: ● дає історичну оцінку нацистському окупаційному режиму, терору проти мирного населення та примусовому вивезенню	вермахту. Масове примусове вивезення людей на роботи до Німеччини. Ідеологічне забезпечення «нового порядку» за участю колаборантів. Випуск україномовних газет та агітаційних листівок. Знищення нацистами історико-культурних пам'яток. Сплондрування заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» у Каневі. Опір населення окупаційному режиму, розгортання партизанського та підпільного руху. Партизани Холодного Яру. Визволення Черкащини від нацистських загарбників. Форсування Дніпра, бої за Черкаси. Оточення і розгром гітлерівських військ в Корсунь-Шевченківській наступальній операції. Завершення визволення Черкащини від нацистів і початок Умансько-Батошанської операції та вихід Червоної армії на державний кордон. Внесок черкащан в розгром нацистської Німеччини та Японії. Участь земляків в русі Опору у країнах Європи. Увічнення пам'яті полеглих воїнів.	● створення творчого проекту фотогалереї «Друга світова війна в об'єктиві фото–кінокамери»; ● оживи світлин: «Родинні спогади про Другу світову війну»; ● кінолектою «Правда і міфи про Другу світову війну»; ● віртуальна екскурсія «Національний музей історії України у Другій світовій війні»; ● вправа «Мікрофон: Голокост на Черкащині»; ● створення інтерактивних завдань на платформі LearningApps.org, Classtime, Vseosvita тощо; ● створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
--	--	--

черкащан до Німеччини, пограбуванню краю; • визначає роль та внесок у перемогу місцевого партизанського та підпільного руху; • оцінює та підкреслює значення Корсунь-Шевченківської наступальної операції в остаточному звільненні Черкащини від німецьких окупантів та їх союзників.		
Підсумковий урок. Історія Черкащини як складова історії України. Розвиток регіональних історій: історія міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади (2 год.)		

11 КЛАС

Курс «Історія Черкащини від 1945 р. до сьогодення» (35 год.)

Структура курсу
Вступ
Тема 1. Повоєнна відбудова. Край в умовах деєталінізації
Тема 2. Утворення та розвиток Черкаської області
Тема 3. Черкащина в умовах системної кризи СРСР
Тема 4. Наш край у період становлення України як незалежної держави (1991–2004)
Тема 5. Черкащина у добу творення нової України. Російсько-українська війна (2005 – до сьогодення)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Орієнтовні види навчальної діяльності
Вступ до курсу «Історія Черкащини 1945 р. – початок ХХІ ст.» (2 год.)		
Знання: <i>основні етапи та особливості історії краю зазначеного періоду;</i> <i>види джерел з історії краю та специфіка роботи з ними;</i> <i>зміст понять «відбудова», «культ</i>	Особливості курсу історії краю від 1945 р. до сьогодення. Предмет, завдання та структура курсу. Рекомендована література та електронні ресурси. Повоєнна відбудова. Край в умовах	• Різноманітні засоби роботи учнів з підручником, додатковою навчальною літературою, електронними та інтернет-ресурсами, робота в бібліотеці; • добирання

особи», «хрущовська відлига», «перебудова», «права людини», «агресія». Уміння: • застосовує знання з історії рідного краю як один з інструментів для аналізу суспільного життя; • характеризує Черкащину як складову частину України зі своїми історико-культурними та господарськими традиціями. Ставлення: • висловлює власні судження щодо трансформацій в усіх сферах життя краю в період 1945 р. – початок ХХІ ст.; • розуміє і виокремлює найбільш характерні особливості історії Черкащини періоду, що вивчається.	десталінізації. Реабілітація і повернення черкащан – жертв сталінських репресій. Утворення та становлення Черкаської області. Здобутки і прорахунки перших десятиріч, назрівання кризових явищ. Черкащина в добу незалежності. Демократизація суспільного життя. Реформування економіки та процеси культурного відродження. В умовах творення нової України і європейського вибору. Російсько-українська війна.	та оцінка джерела для опису історичних подій, явищ, процесів і діяльності людей; • форми і методи організації навчальної діяльності на заняттях з курсу «Історія Черкащини від 1945 р. до сьогодення»; • укладання правил написання історичного дослідження; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 1. Повоєнна відбудова. Край в умовах десталінізації (6 год.)		
Знання: <i>дати</i> основних подій місцевої історії у повоєнний час та період десталінізації; <i>наслідки</i> нацистської окупації на території краю та демографічні втрати;	Збитки, завдані нацистськими окупантами Черкащині. Демографічні втрати. Роботи з відбудови промислових підприємств, залізничного транспорту,	• Створення презентації на 12–15 слайдів на тему «Життя населення у повоєнний час»; • складання кластеру (схеми) на тему «Економіка мого рідного краю у повоєнний час»; • написання есе на

<i>зміст</i> <i>понять</i> «відбудова», «культ особи», «репресії», «реабілітація», «хрущовська відлига». Уміння: • визначає основні тенденції політичного, соціально-економічного та культурного розвитку краю у повоєнний час, причини штучного характеру голоду 1946–1947 рр.; • характеризує на основі опрацювання документальних джерел, краєзнавчої літератури та спогадів суспільні настрої в період «хрущовської відлиги». Ставлення: • висловлює власні судження щодо різних аспектів історії краю періоду, що вивчається; • формулює та дає власну оцінку стосовно соціально-економічного, політичного та культурного розвитку Черкащини у повоєнний час.	житлово-комунального господарства та закладів охорони здоров'я. Труднощі відновлення сільськогосподарського виробництва. Нестача робочих рук, техніки і посівного матеріалу. Відродження соціально-гуманітарної сфери. Поновлення навчання у закладах освіти, роботи музеїв, закладів культури. Голод 1946–1947 рр. Надмірно високі і нереальні плани хлібозаготівель. Завершення відбудови. Досягнення у 1950 р. довоєнних показників економічного розвитку. Повсякденне життя населення Черкащини у повоєнні часи. Низький життєвий рівень. Черкащина в умовах десталінізації. Реабілітація і повернення репресованих громадян. Лібералізація суспільного життя.	тему «Вплив ідеологічних кампаній повоєнного часу на модель поведінки радянського громадянина»; • дискусія за методом «займи позицію» на тему «Чи можна голод 1946–1947 рр. вважати штучним?»; • інсценований вечір відпочинку в стилі 50-х рр. XX ст.; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Тема 2. Утворення та розвиток Черкаської області (7 год.)		
Знання:	Передумови та мотиви утворення Черкаської	• Відкрита дискусія на тему: «Черкащина

дати та основні етапи становлення Черкаської області; <i>пріоритети</i> соціально-економічного та культурного розвитку області; <i>зміст понять</i> «обласна рада», «велика хімія», «волюнтаризм», «командно-адміністративна система». Уміння: • характеризує соціально-економічний потенціал Черкаської області на час її утворення; • використовує карту як джерело інформації про адміністративно-територіальний устрій області; • аналізує і критично оцінює здійснювані заходи першого десятиріччя існування області щодо розвитку економіки та гуманітарної сфери Черкащини; • розпізнає на карті міста обласного підпорядкування, районні центри та важливі історико-культурні місця. Ставлення:	області у складі УРСР. Адміністративно-територіальний устрій та формування ланок управління нової області. Пріоритетні напрями економічного розвитку новоутвореної області. Розвиток промисловості та формування паливно-енергетичного комплексу. Будівництво перших підприємств хімічної промисловості у Черкасах (завод хімічного волокна, хімкомбінат). Перетворення в 1960-х рр. Черкащини в індустріально-аграрну область. Розвиток машинобудування та високотехнологічних наукоємних підприємств. Зміни в аграрному секторі. Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Розвиток переробних галузей. Соціальна сфера. Житлове будівництво та газифікація. Введення в дію закладів охорони здоров'я, освіти і культури. Розв'язання проблеми забезпечення	історичний регіон чи дитя радянської влади»; • створення буклета (друкований або рукописний формат) на тему «Перші керівники Черкаської області»; • створення інформаційного допису до Вікіпедії «Реабілітовані черкащани»; • створення презентації на тему «Вплив економічних реформ Хрущова на розвиток Черкащини»; • історична реконструкція «вечірка стиляг»; • створення фотоколажу «Центри культурно-мистецького життя мого села, селища, міста»; • написання есе на тему «Шістдесятники» та дисиденти: чи є зв'язок?»; • вечір поезії «Симоненко назавжди...»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
---	--	---

• висловлює і аргументує власні судження щодо доцільності утворення Черкаської області та визначення Черкас обласним центром; • усвідомлює роль і місце нової області як унікального історико-культурного регіону держави.	населення дошкільними установами. Діяльність культурно-мистецьких закладів та художніх колективів. Черкаський державний український народний хор – візитка Черкащини.	
---	---	--

Тема 3. Черкащина в умовах системної кризи СРСР (6 год.)

Знання: причини формування протестних настроїв населення Черкащини; зміст понять «застій», «компартійно-радянська номенклатура», «зросійщення», «дисидент», «неформальні об'єднання», «самвидав», «дефіцит». Уміння: • встановлює хронологічну послідовність і синхронність місцевих подій періоду «застою»; • аналізує, порівнює та робить аргументовані висновки щодо тенденцій економічного	Активізація суспільно-політичного життя Черкащини в середині 1980-х рр. Акції протесту громадськості краю проти зросійщення, занедбаності історико-культурної спадщини, замовчування трагічних сторінок історії, войовничого атеїзму. Утворення історико-краєзнавчих, екологічних, пам'яткоохоронних, інших неформальних об'єднань та їх політизація («Екологія» і «Заповіт» в Черкасах, «Берегиня» в Умані). Виступи проти будівництва Чигиринської АЕС, Канівського промвузла та інших об'єктів, які	• Написання усної історії у формі інтерв'ю (з рідними, вчителями, громадськими діячами) на тему «Згадаймо ті роки...» для відео проєкту; • організація вечера-відпочинку та відвідання концерту, вистави, інші заходи у обласній філармонії та обласному музично-драматичному театр; • складання історичного портрету В. Чорновола; • написання есе на тему «Переваги та недоліки планової економіки на прикладі Черкащини 1960–1980-х рр.»; • проведення дискусії із запрошенням керівників громади на тему «Вплив
---	---	---

розвитку Черкаської області у другій половині 1960-х – на початку 1980-х рр.; • з’ясовує особливості дисидентського руху на Черкащині та його прояви і форми діяльності, методи боротьби влади з інакодумцями; • оцінює діяльність неформальних об’єднань та їх вплив на формування громадської думки і протестних настроїв серед населення області; • характеризує тематичну спрямованість та географію позацензурних видань («самвидав»), що виходили в регіоні. Ставлення: • формулює та висловлює власні судження щодо системної кризи тоталітарної імперії та її проявів на прикладі Черкаській області; • оцінює стан пам’яткоохоронної роботи, занедбаність історико-культурних пам’яток; • висловлює своє бачення причин	загрожували екологічній безпеці та історико-культурним пам’яткам загальноукраїнського значення. Виникнення перших на Черкащині осередків політичних партій і рухів (Демпартія України, Народний рух України, Українська гельсінська спілка). Позацензурні газети («самвидав»). Породжені командно-адміністративними методами управління недоліки і прорахунки. Штурмівщина, великі обсяги незавершеного будівництва, інші негативні явища в економіці. Порушення фінансово-господарської дисципліни, приписки обсягів виробництва та реалізації товарної продукції. Конфлікт 1986 р. на Черкаському науково-виробничому об’єднанні «Ротор». Волонтаризм у реорганізації управління. Перекроювання адміністративно-територ	концепції нової історичної спільноти – радянського народу» на події сучасності»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
---	--	---

наростання економічної кризи, уповільнення темпів зростання виробництва та життєвого рівня населення.	іального устрою початку 1960-х рр.	
Тема 4. Наш край у період становлення України як незалежної держави (1991–2004)		
Знання: дати прийняття рішень щодо функціонування обласної влади в умовах незалежності України; хронологічні межі основних етапів реформування економіки та гуманітарної сфери Черкащини; зміст понять «інфляція», «корупція», «інвестиції». «реструктуризація виробничих об'єктів, паювання земель, конкуренто-спроможні види продукції, зовнішньоторговельне співробітництво» Уміння: - аналізує і дає оцінку діяльності осередків політичних партій та їх участь у роботі місцевих органів влади; - з'ясовує причини спаду	Схвалення черкащанами «Акту проголошення державної незалежності України». Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 1 грудня 1991 р. Зародження багатопартійності. Формування обласних осередків політичних партій та їх участь у виборах. Кризові явища та напрями реформування економіки Черкащини. Процес приватизації та реструктуризації виробничих об'єктів. Залучення інвестицій. Реформування аграрного сектора економіки, вдосконалення майнових і земельних відносин. Паювання земель. Створення фермерських господарств. Стабілізація і позитивні зрушення в економіці	- Складання та оформлення глосарію з теми «Черкащина від 1945 року до XXI століття»; - складання гістограм на тему «Показники економічного розвитку Черкащини 1980–1990 рр.» та запропонуйте свій варіант економічних змін того часу; - оформлення новорічного випуску газети «Черкаські вісті» від 31 грудня 1991 року. - написання інформаційного допису до Вікіпедії на тему «Чорнобильська катастрофа та її вплив на мою громаду»; - написання есе на тему: «Здобута чи подарована незалежність»; - створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.

виробництва та загострення соціальних проблем на Черкащині в 1990-х рр.; • досліджує і використовує статистичні матеріали та наукову літературу для аналізу соціально-економічної ситуації в області; • характеризує на прикладі Черкащини процеси відродження національної культури, участь у цьому культурно-мистецьких закладів і творчих спілок. Ставлення: • висловлює власне бачення напрямів реформування діяльності органів влади та місцевого самоврядування; • виявляє інтерес до вивчення регіональних особливостей (на прикладі Черкащини) утвердження ринкових відносин; • пропонує свої міркування щодо напрямів міжнародного співробітництва та інтеграції освітньої галузі області в	області на початку 2000-х рр. Освоєння випуску конкурентно-спроможних видів продукції. Розширення зовнішньоторговельного співробітництва. Відродження національної культури. Повернення із забуття імен земляків – борців за волю України. Діяльність культурно-мистецьких закладів і творчих спілок. Збереження культурної спадщини. Мережа історико-культурних заповідників. Оновлення сфери освіти. Навчальні заклади нового типу. Збільшення кількості вищих навчальних закладів та кількості студентів в них.	
--	---	--

європейський освітній простір.		
Тема 5. Черкащина у добу творення нової України. Російсько-українська війна (2005 – до сьогодні) (6 год.)		
Знання: дати і хронологічні межі місцевих подій Помаранчевої революції, Революції гідності та російсько-української війни; зміст понять «безвізовий режим», «дефолт», «пикет», «люстрація», «Євромайдан», «гібридна війна», «окупація», «територіальна оборона», «волонтерство», «рашизм», «блок-пост», «мобілізація».	Помаранчева революція. Протестні акції в Черкасах та області у жовтні-грудні 2004 р. Участь черкащан у акціях на київському Майдані. Оновлення обласної та місцевих ланок влади. постреволуційна суспільно-політична ситуація, перманентні виборчі перегони. Прихід до влади Партії регіонів, заміна владної вертикалі її представниками. Корупція та казнокрадство.	• навчальна гра «Вибори» моделювання ситуації); • розроблення на основі можливостей своєї громади, у творчих групах, бізнес-проекту «свого» приватного підприємства (фермерське господарство, ПП, заклад громадського харчування тощо); • створення відео інтерв'ю (проект усної історії) на тему «Події Помаранчевої революції в моїй громаді»; • створення туристичного буклету «Топ-5 родзинок Золотої підкови Черкащини»; • проведення відкритої дискусії на тему «Релігійне життя моєї громади»; • оформлення інформаційного фото колажу «Герої моєї громади» (учасники революції Гідності, воїни, волонтери тощо); • проведення благодійної акції (ярмарок-аукціон, концерт тощо) з метою підтримки ЗСУ;
Уміння: • використовує історичну карту та план-схему для реконструкції, пояснення та інтерпретації подій в Україні і на Черкащині; • розуміє значення і роль громадянського суспільства Черкащини у розвитку української держави та забезпеченні її обороноздатності;	Революція гідності. Протестні дії в Черкасах, містах та районах під гаслами проти корупції, свавілля правоохоронних структур, за європейський вибір. Загострення ситуації на початку 2014 р. Штурми облдержадміністрації, пікетування приміщень правоохоронних органів. Черкащани – учасники революційних подій на Євромайдані в Києві.	

• аналізує співпрацю органів влади і громадськості з перебудови усіх сфер життєзабезпечення області в умовах воєнного стану; • аргументує характер російсько-української війни як справедливої і визвольної для України та злочинно-загарбницької для Росії. Ставлення: • усвідомлює значення національно-патріотичного виховання і вивчення історії рідного краю як його важливої складової; • формулює та висловлює власні судження щодо передумов та наслідків збройної агресії Росії проти України.	Земляки у полеглий Небесній сотні. Російсько-українська війна. Черкащани – захисники суверенітету і територіальної цілісності України у бойових діях 2014 р. і наступних років на сході України. Перебудова усіх сфер життя області на воєнний лад. Допомога війна. Перебудова життя області на умови воєнного часу. Допомога Збройним Силам України, підрозділам територіальної оборони та постраждалим від агресії. Волонтерський рух. Черкащани у лавах Збройних Сил України. Земляки – герої. Вшанування пам'яті полеглих захисників.	• написання есе на тему: «Зразковий Президент»; • підготовка інформаційної доповіді для сайту свого закладу освіти «Мій вибір – краєзнавство»; • створення онлайн-тестування на платформах: Wordwall, LearningApps.org, Vseosvita.
Підсумковий урок. Історія Черкащини як складова історії України. Розвиток регіональних історій: історія міста, села, селища, об'єднаної територіальної громади (2 год.)		